

vereenzelvigd met de vijand. Het is deze kwetsbare houding die Minco in dit speciale boek aanneemt, die de lezer bij' zal blijven.

Marc van Kuik

J. Simonse, *De teloorgang van het kerkelijk clubhuiswerk. Het verhaal van een secularisatie-proces* (Passage X; Baarn: Ten Have, 1997, 280 blz., ISBN 90 259 4685 2).

Dit is in allerlei opzichten een curieus boek. Is het enerzijds een min of meer historisch overzicht van de dramatische *Werdegang* van het kerkelijk clubhuiswerk in de laatste halve eeuw in Nederland, anderzijds is het een egodocument, dat in zijn eigenzinnigheid vooral als bron interessant is. Laat ik me nader verklaren. De hoofdstukindeling volgt de veranderingen in de loopbaan van de auteur op de voet. Per 1 november 1956 werd hij benoemd tot algemeen jeugdleider bij de Stichting tot geestelijke en maatschappelijke opbouw op de voormalige Fries-Groningse heide, standplaats Harkema-Opeinde. Twee jaar later kwam hij te werken in het zogeheten Gelderse Dorp in Rotterdam. Toen dit noodcomplex gesloopt zou worden, aanvaardde hij in 1963 de functie van directeur van de Stichting Jeugdhaven te Dordrecht; maar ook daar sloeg de woningsanering toe, zodat hij in 1968 in dienst trad van de Stichting clubhuizen de Jeugdhaven in Rotterdam, als wetenschappelijk stafmedewerker voor sociologische en theologische begeleiding en structurele doorlichting. De functieaanduiding is op zich al een aanduiding voor de geweldige veranderingen waarin het clubhuiswerk zich in deze jaren bevindt. Tot dan toe was Simonse werkzaam in gereformeerde kring, maar in 1971 is er geen houden meer aan, dan wordt hij stafmedewerker van de Katholieke stichting voor jeugd en gezin te Rotterdam. De ontzuilers maken in deze jaren overuren. Maar daarmee is ook het hek van de dam. In het daaropvolgende decennium mag Simonse, allengs wanhopiger, constateren hoe het werk van binnenuit wordt uitgehold door de wonderbaarlijke terugkeer van het marxisme en vervolgens van bovenaf wordt platgewalst door de nationale en lokale overheid, die met de vergulde koorden van de subsidiebuidel iedereen aan het vergaderen brengt en bergen onleesbaar papier laat volschrijven.

Simonse heeft een belangrijke rol gespeeld in de ontwikkeling van de hier beschreven werksoort, niet alleen door zijn verschillende functies, maar ook omdat zijn boek *Belemmerde kansen. Sociologie van kansarme buurten* (1971) lange tijd als een standaardwerk gold voor de sociale academies. Maar in zijn poging om de teloorgang van deze werksoort te analyseren is de auteur nauwelijks geslaagd, misschien wel vooral omdat de auteur zozeer met hart en ziel aan het werk verbonden was, dat hij het vermogen tot afstand mist. Voor zover hij het probeert, vervalt hij in de sociaal-wetenschappelijke inzichten van de jaren vijftig en zestig. Ook als historisch overzicht is het maar matig geslaagd, daarvoor is het verhaal te brokkelig. Maar deze tekorten zijn tegelijkertijd winstpunten: het geheel biedt daardoor een prachtig inzicht in een welhaast verdwenen wereld. Alleen de taal al, met dat hoge dominee Gremdaat-gehalte, de onderwerpen waar men zich druk over maakte, die worsteling van de kerken, die inmiddels bijna onbegrijpelijke citaten uit notulen : '[E]r is geen vrijmoedigheid meer om het Woord te spreken'; of deze: '[I]k zeg niet dat er geen gat is, ik zeg alleen: het gat zit niet waar u denkt dat het zit (een gat dat gevuld wordt door preken), maar ergens anders, we moeten emaar zoeken waar (meer een gat dat gevuld wordt met ons aanwezig-zijn)'. Voor onderzoekers van het ontzuilingsproces warm aanbevolen.

Piet de Rooy

C. van Eijl, *Maandag tolereren we niets meer. Vrouwen, arbeid en vakbeweging 1945-1990* (Amsterdam: Stichting beheer IISG, Stichting FN V-pers, 1997, 351 blz., f39,50, ISBN 90 6861 129 1).

Maandag tolereren we niets meer is geschreven in opdracht van de FNV, op initiatief van het Vrouwensecretariaat. Centraal staan de veranderingen in de positie van vrouwen in de vakbeweging, waardoor de vakbeweging is 'veranderd in een instituut dat regelmatig op de bres is gaan staan voor een andere verdeling van werk tussen mannen en vrouwen' (11). De nadruk ligt op de FNV en haar voorlopers, en dan vooral het NVV. Het boek is gebaseerd op een grote hoeveelheid archiefmateriaal, literatuur, en interviews met ongeveer 25 vrouwen die in de betreffende periode betrokken waren bij de vakbeweging.

Het boek opent met een historisch overzicht over vrouwen, arbeid en vakbeweging in Nederland tussen 1898 en 1940. Dit hoofdstuk gaat in op de bekende kwestie van de geringe arbeidsparticipatie van vrouwen — althans volgens de officiële tellingen —, op de tweederangspositie van vrouwen op de arbeidsmarkt, op het lage percentage vrouwelijke vakbondsleden en op de 'geringe aandacht' in de vakbeweging voor de belangen van vrouwelijke werknemers. De feitelijke onderzoeksperiode, 1945-1990, is in tweeën gedeeld: 1945-1970 en 1970-1990. De beide delen beginnen met een overzicht van de sociaal-economische situatie in Nederland, de positie van vrouwen op de arbeidsmarkt en ontwikkelingen binnen de vakbeweging. Vervolgens komen onderwerpen aan de orde als de Vrouwenbond NVV (opgericht in 1948 voor de echtgenoten van mannelijke leden), vrouwen in de katholieke vakbeweging en de veelal vergeefse inspanningen van vrouwen in de jaren vijftig en zestig om de positie van vrouwen in de bonden en op de arbeidsmarkt te verbeteren. Hiertoe behoorden de mislukte strijd om gelijke beloning en de vruchteloze pogingen om iets te doen aan de zeer slechte positie van oudere ongehuwde vrouwen. Vanaf de jaren zeventig deed de vrouwenbeweging haar invloed gelden. De ommekeer in de vakbeweging kwam, achteraf gezien, met het FNV-fusiecongres in 1981. De positie van vrouwen in de bond werd structureel verbeterd en dit, tezamen met het groeiende aantal vrouwelijke leden, leidde uiteindelijk tot de successen waar in de inleiding aan gerefereerd wordt.

Van Eijl heeft een nuttig boek geschreven, omdat het een belangrijk onderwerp behandelt waarover nog weinig literatuur bestond, en sommige hoofdstukken van het boek zijn ronduit pakkend. Toch is het niet in alle opzichten geslaagd. Het boek wordt (ondanks een met name bedankte eindredacteur) ontsierd door tientallen slordigheden in zinsbouw en spelling en soms in de vermelding van namen of titels (zie 14 en 25 voor de Nationale tentoonstelling van vrouwenarbeid, 35 voor het artikel van Joke Kool-Smit uit 1967). Jammer is dat namen en begrippen te weinig worden toegelicht. Dit geldt zowel voor vooroorlogse feministen als voor regelmatig genoemde organisaties als de IAO, EVV en IVVV. Bovendien heeft het boek geen index — een grote misser in een omvangrijke studie als deze. Jammer is ook dat Van Eijl, net als in haar proefschrift, de term 'algemeen' gebruikt wanneer ze mannen(zaken) bedoelt en dit begrip vervolgens tegenover vrouwen of vrouwenzaken plaatst (onder meer op bladzijde 75, 81, 197 en 279). Zo reproduceert ze zelf de androcentrische denkwijze die ten grondslag ligt aan de problemen die ze in haar boek behandelt.

Het grootste manco van het boek is evenwel dat het geen eenduidige invalshoek of analysekader heeft. In plaats daarvan worden er vele oorzaken van de slechte arbeidsmarktpositie van vrouwen en hun marginale positie in de bonden genoemd, zonder dat duidelijk wordt hoe die oorzaken zich tot elkaar verhouden. Op bladzijde 15 lezen we dat 'de arbeidsparticipatie van vrouwen uiterst stabiel' was en dat de 'deelname van vrouwen aan betaalde arbeid weinig beïnvloed [lijkt] te zijn door de Eerste Wereldoorlog of conjuncturele schommelingen'. Eén bladzijde